

Diren Doğan

diren.dogan@alanya.edu.tr

Fidan'ın Çin Ziyaretinin Gölgesinde Türkiye-Çin İlişkilerinin Geleceğini Okumak

Hakan Fidan'ın Çin ziyareti, iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleşmesi açısından önemli bir adım olarak görülmelidir. Özellikle Türkiye-Çin ilişkilerinde kritik bir sınamaya kabul edilen Uygur meselesi konusunda Türkiye'nin kendi duruşunu birinci ağızdan Çin tarafına iletmesi oldukça değerlidir. Benzer şekilde, küresel sistemdeki rekabete dair Türkiye'nin kullandığı ifadeler, Çin'in uzun zamandır uluslararası topluma şikayet ettiği noktalara değinmesi açısından Pekin tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Çin'deki temasları kapsamında, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ni ziyaretinde Urumçi'de Çin Komünist Partisi Bölge Sekreteri Ma Xingrui ve Vali Erkin Tuniyaz ile bir araya geldi. (Murat Gök / AA, 5 Haziran 2024)

Günümüzde küresel sistemin köklü bir dönüşümden geçtiği, neredeyse herkes tarafından kabul gören bir gerçeklik. Bu dönüşüm süreci, dünya etrafında farklı güç merkezlerinin konumlandığı bir yapı olarak düşünülürse; sistemin iki kutuplu yapıya doğru evrilmesinde itici güç olan büyük aktörler arasında Çin ve ABD gibi devasa ülkeler yer alıyor. Bunun yanı sıra, daha düşük veya orta düzeyde çekim gücüne sahip olsalar da mevcut pozisyonları itibarıyla küresel çekime katkı sağlayabilecek veya sistemi çok kutuplu bir yapıya dönüştürebilecek diğer önemli aktörler de bulunuyor. Bu aktörlerin, Çin ve ABD arasında izledikleri politikalar ve oluşturdukları bölgesel ve küresel etkiler, bünyesinde ciddi potansiyeller barındırıyor. Türkiye, bu küresel dönüşümün eşliğinde, sahip olduğu etki kapasitesi ve dahil olduğu bölgesel güvenlik çemberleri sayesinde, oyun değiştirici aktörlerden biri olma potansiyeline sahip önemli bir aktör konumunda. Tüm bu bilgiler ışığında, Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın 3-5 Haziran tarihleri arasında gerçekleştirdiği Çin ziyareti; küresel meseleler, ikili ilişkiler ve ekonomiye

dair gündemleri barındırması ve mevcut sistemin geleceğine dair Türkiye'nin duruşunu göstermesi açısından stratejik önem taşıyor. Bu açıdan özelden genele bir yol haritası izlenmesi ve Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın ziyaret sürecinde yapılan açıklamalardaki vurguların analiz edilmesi oldukça faydalı olacaktır.

Ekonomik Reçeteler

Türk tarafının bu ziyaret kapsamındaki ajandasının ilk maddesini, ekonomik konuların oluşturduğunu belirtmek gerekir. İki ülkenin 50 milyar dolara ulaşması beklenen ticaret hacminin büyük kısmını elinde tutan Çin Halk Cumhuriyeti karşısında Türkiye'nin bu ticaretin dengelemesi adına Çin tarafına bazı reçeteler sunduğu görülüyor. Bu doğrultuda beş ana maddede özetlenebilecek bu reçete listesinin ilk maddesini, Çin'in Türkiye'de üretilen tarım ürünlerine uyguladığı kısıtlamaların kaldırılması ve daha fazla tarım ürününü tedarik etmesi oluşturuyor. İkinci olarak Türkiye'nin önemli bir turizm destinasyonu olması ve Çin toplumun-

UYGUR MESELESİNE DAİR YAPILAN AÇIKLAMALARDA TOPRAK BÜTÜNLÜĞÜ VE TERÖRİZM ODAKLI KONULARA DEĞİNİLEREK ÇİN'E VERİLEN AÇIK MESAJ, FİDAN'IN KAŞGAR VE URUMÇİ TEMASLARINA DAİR KULLANDIĞI İFADELERLE NET BİR ŞEKİLDE DENGELENMİŞTİR. FİDAN'IN BU ŞEHİRLER İÇİN KULLANDIĞI "BU İKİ ŞEHİR, ÇİN'İN KÜLTÜREL ZENGİNLİĞİNE KATKIDA BULUNAN İKİ KADİM TÜRK-İSLAM ŞEHİRİDİR. BU ŞEHİRLER, ÇİN İLE TÜRK-İSLAM DÜNYASI ARASINDA BİR KÖPRÜ ROLÜ OYNAMAKTADIR." İFADESİ, İÇERİSİNDE GELECEĞE DAİR ÖNEMLİ MESAJLARI BARINDIRMAKTADIR.

daki orta sınıfın artan refahla birlikte turizme yönelik yükselen ilgisi paralelinde Çinli turistlerin Türkiye'yi daha fazla ziyaret ederek turizm gelirlerinin iki ülke arasında ticareti dengeleyen bir role bürünmesinin amaçlandığı görülüyor. Çin'e karşı oluşan dış açığın kapatılması noktasında üçüncü olarak Çin ile nükleer enerji alanında ve kıymetli madenlerin değerlendirilmesi noktasında bir iş birliğinin amaçlandığı anlaşılıyor. Bilindiği üzere Kırıkkale'de yapılması planlanan Türkiye'nin üçüncü nükleer enerji santraliyle alakalı olarak, geçtiğimiz yıl Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Alparslan Bayraktar tarafından Çin ile yürütülen müzakerelerde önemli mesafe kat edildiği bilgisi kamuoyu ile paylaşılmıştı. Bu ziyaret marjında gerçekleşmemiş olsa da Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing'in potansiyel Türkiye ziyareti esnasında bu konuyla ilgili gelişmelerin hayata geçirilmesi, oldukça yüksek bir ihtimal olarak duruyor.

Ek olarak enerji alanında iş birliğinin ikinci temasını oluşturan kıymetli madenler hususunda özellikle Çin'in nadir toprak elementlerindeki rezerv gücü ve bunların işlenmesine dair teknolojilerde artan rolü düşünüldüğünde Türkiye'nin yenilenebilir enerji, elektrikli otomobillerin kullanımının artırılması, mikroçip endüstrisi gibi gelişen küresel enerji ve teknoloji odaklı yönelimlerinde Çin ile iş birliği yapmaya istekli olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın Çin ile ticaretin dengelenmesi noktasındaki son iki önerisinden biri Çinli şirketlerin AR-GE yatırımları için Türkiye'yi tercih etmeleri ve böylece Avrupa, Ortadoğu ve Afrika pazarlarına ulaşımını kolaylaştırmalarının yanı sıra ikinci önerisi, ulaştırma koridorları hususu olmuştur. Özellikle ulaştırma koridorları meselesi, son yıllarda iyice kızışan koridor savaşlarında Türkiye'nin hassasiyetle takip ettiği bir konudur. 2019'da Kuşak Yol Girişimi kapsamında Orta Koridor üzerinden Türkiye'ye ulaşan ilk yük treni hatırlandığında, geçen beş yılda gerek konjonktürel nedenler gerek ikili

ilişkiler bağlamında Kuşak Yol ve Orta Koridor etkileşiminin Türkiye'nin hedeflediği düzeyde artmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Rusya-Ukrayna Savaşı ile Çin'in yoğun kullandığı Kuzey Koridoru'nun işlerliğini yitirmesi ve Güney Koridoru'nun iyi bir alternatif olmaması, Orta Koridor'a olan potansiyel Çin ilgisini artırmış görünmektedir. Bu kapsamda, ilerleyen süreçte Türkiye ve Çin arasında tahsis edilen güven atmosferinin güçlenmesiyle Orta Koridor'un Kuşak Yol Girişimi'ne daha hızlı eklenmesi ve bu koridora ek olarak Irak'taki Kalkınma Yolu veya Çin'in önemseydiği Afganistan'a ulaşacak Lapus-Lazuli Koridoru gibi ek bağlantılarla ağırlık genişletilmesi beklenmektedir. Bu durum, Çin'in Orta Koridor Girişimi'ne dahil diğer Asya ülkeleriyle de bağlarını kuvvetlendirme potansiyeli taşıdığı için, iki ülke arasında bir kazan-kazan ilişkisi tesis etmektedir.

İkili İlişkiler ve Uygur Meselesi

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın Çin ajandasının ikinci temasını iki ülke ilişkileri ve Türkiye'nin Uygur meselesindeki tutumunun netleştirilmesi oluşturmuştur. Dışişleri Bakanı Fidan'ın, Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi ile yaptığı basın açıklaması sırasında Çin'in egemenliği, toprak bütünlüğü ve Türkiye'nin içişlerine karışma prensibine duyduğu saygıya özel vurgu yapması oldukça önemlidir. Aynı konuşmada Türk tarafının Çin'e yönelik silahlı terör hareketlerine karşı desteğini belirtmesi ve Pekin ziyareti sırasında bir Çin televizyonuna verdiği mülakatta "Tek Çin" politikasına Türk tarafının bağlılığını dile getirmesi, Çin için değerli ifadelerdir. Bu konular, başta Uygur meselesi olmak üzere, Çin'in egemenlik ihtilafı yaşadığı Tayvan, Tibet, Güney Çin Denizi gibi pek çok alanda, Türkiye'nin Çin'in "Tek Çin" anlayışına saygı duyduğunu göstermektedir. Ancak, Türkiye'nin "Tek Çin Prensibi" yerine "Tek Çin Politikası" ifadesini kullanması ve aynı tarihlerde Tayvan Boğazı'ndan Japonya'ya seyreden Kınalıada korvetinin bölgeyi uluslararası sular kabul ederek ne Tayvan ne de Çin tarafına bir bildirimde bulunmaması, Türkiye'nin uluslararası hukuku ilgilendiren konularda kendi çizgisini takip ettiğini ve ABD-Çin arasında yüksek gerilime neden olan meselelerde taraf olmamayı tercih ettiğini anlatmaktadır.

Uygur meselesine dair yapılan açıklamalarda toprak bütünlüğü ve terörizm odaklı

konulara değinilerek Çin'e verilen açık mesaj, Fidan'ın Kaşgar ve Urumçi temaslarına dair kullandığı ifadelerle net bir şekilde dengelenmiştir. Dışişleri Bakanı Fidan'ın bu şehirler için kullandığı "Bu iki şehir (Urumçi ve Kaşgar), Çin'in kültürel zenginliğine katkıda bulunan iki kadim Türk-İslam şehridir. Bu şehirler, Çin ile Türk-İslam dünyası arasında bir köprü rolü oynamaktadır." ifadesi, içerisinde geleceğe dair önemli mesajları barındırmaktadır. Günümüzde Uygur meselesinin, özellikle ABD-Çin arasındaki rekabette ABD tarafından Çin'e karşı insan hakları temalı bir baskı aracı olarak kullanıldığı göz önüne alındığında, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygı ve terörizme karşıtlık vurgusunun ardından bu ifadeleri kullanması, Uygur meselesinin araçsallaştırıldığının farkında olduğuna işaret etmektedir. Türkiye, bu sürecin bir parçası olmak yerine Doğu Türkistan ile kültürel, dini ve millî motifler üzerinden ilişki kurarak, Çin ile Türkiye arasındaki kültürel bir köprü metaforuyla konuya yaklaşmayı amaçlamaktadır. Muhtemelen bu mesaj, Çin tarafından net olarak anlaşılmış olacak ki, Çin'in resmi tezlerine tamamen aykırı olan bu ifadelerin Çin kamuoyunda yüksek etki meydana getirmesi engellenmiş görünmektedir.

Küresel Rekabette Türkiye'nin Pozisyonu

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın Çin'e gerçekleştirdiği ziyarette Pekin tarafına ilettiği mesajların son bölümü ve belki de en kritiği, küresel meseleler konusundaki Türkiye'nin duruşuydu. Bakan Fidan'ın, Çin'in yükselişi paralelinde meydana gelen küresel rekabette Çin'e yönelik dış müdahaleleri doğru bulmadığı ve Türkiye'nin medeni bir rekabeti arzuladığı yönündeki değerlendirmeleri oldukça önemlidir. Bu bölümde, mevcut küresel piyasalarda yerleşik konumda bulunan ülkelerin Çin'in yükselişiyle birlikte ortaya çıkan rekabeti olgunlukla karşılamaları ve savaşa varabilecek sonuçlar üretmemeleri gerektiğine dair vurgular, esasında büyük güç rekabetini jeopolitik bir mücadeleye çeviren ABD'ye iletilen bir mesaj niteliğindedir. Bu mesajın bir NATO üyesi ve ABD müttefiki ülke tarafından iletiliyor olması ise oldukça önemlidir. Bakan Fidan'ın, "dünyada hepimize yetecek kadar refah var" ifadesi, özellikle Çin'in barış içinde bir arada yaşama temalı metinlerinin anahtar ifadelerinden

biri olması nedeniyle dikkat çekmiştir. Diğer yandan, küresel meseleler başlığı altında Türkiye'nin bu çatışma alanlarındaki duruşu ve Çin ile paralel görüşlere sahip olduğu, Filistin ve Ukrayna meseleleri ile somutlaştırılmıştır. Türkiye ve Çin'in, Filistin meselesinde ateşkesin sağlanması ve iki devletli çözümün uygulanması yönündeki görüş birliği, Türkiye'nin Çin'in bu konudaki duyarlılığını takdir etmesi, iki ülkenin uyum içinde olduğu dış politika konularını gösteren önemli bir örnektir. Türkiye'nin, Ukrayna meselesinde Çin ile görüş birliğine sahip olduğunu ve uluslararası hukuk temelinde bölgede barışın tesisi noktasında uzlaşma içerisinde olduklarını belirtmesi, iki ülke arasında küresel meselelere dair paylaşılan ortak duruşun bir göstergesidir.

Sonuç

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın Çin ziyareti, iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleşmesi ve iş birliğinin güçlenmesi açısından önemli bir adım olarak görülmelidir. Özellikle Türkiye-Çin ilişkilerinde kritik bir sınama kabul edilen Uygur meselesi konusunda Türkiye'nin kendi duruşunu birinci ağızdan Çin tarafına iletmesi oldukça değerlidir. Benzer şekilde, küresel sistemdeki rekabete dair Türkiye'nin kullandığı ifadeler, Çin'in uzun zamandır uluslararası topluma şikayet ettiği noktalara değinmesi açısından Pekin tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu ziyaret esnasında bir düşünce kuruluşunda konuşma yapan Bakan Fidan'ın, Türkiye'nin BRICS'e katılımı hususunda, sürecin farklı platformlarda ve partner ülkelerle iş birliği yönünde yeni fırsatlar içerdiğini belirtmesi, hariciyenin çok yönlü dış politika stratejisinin bir uzantısıdır. Ziyaretten bir hafta sonra

Devasa Asya coğrafyasının iki ucunda bulunan ve en eski medeniyetlerin mirasını taşıyan Çin ve Türkiye'nin tüm bu gelişmeler paralelinde yeni bir patikaya yönlendirdiği ilişkilerin geleceğini öngörmek zor olsa da; küresel, bölgesel ve ikili gelişmelerin gidişatına bağlı olarak içerisinde pek çok avantajı ve potansiyel sinamayı barındırdığını söylemek mümkündür.

Rusya'da BRICS+ Dışişleri Bakanlarıyla bir araya gelen Fidan'ın bu duruşunu, gerek BRICS dönem başkanı koltuğundaki Rusya Devlet Başkanı Putin'e, gerekse temasta bulunduğu diğer aktörlere iletmesi oldukça önemlidir.

Ziyaretin bir diğer kritik tarafı, Türkiye ve Çin arasında uzun zamandır varlığını koruyan kronik güvensizliğin giderilmesi noktasında açılan penceredir. Çin kaynaklarında ziyareti ele alan pek çok uzman, bu ziyaret esnasında ifade edilen vurguların uygulamada da gerçekleştirilmesinin iki taraf arasındaki güveni pekiştireceğini belirtmiştir. Diğer taraftan bu kronik güvensizlik hususunun Türkiye tarafından Çin'e yönelik atılacak adımlarda temkinli bir yaklaşımı koruduğunu da belirtmek önemlidir. Bu noktada Türkiye, her ne kadar Çin ile olan dış ticaret açığını kapatmak istese de önerdiği reçeteler; tarım, turizm, enerji sektörlerini ve AR-GE yatırımlarını içermiştir. Çin'in özellikle telekomünikasyon, teknoloji, yenilenebilir enerji ve kritik altyapı alanlarında Türkiye'de yatırım yapmaya istekli olduğu bilinirken, Türkiye'nin bu alanlarda temkinli duruşu, bir NATO ülkesi olarak, güvenlik önceliklerini hâlâ masanın bir köşesinde saklı tuttuğunu göstermektedir. Bu durum, Çin ile artan ilişkilerde bu sınırlar ekseninde bir paydaşlığı amaçladığını kanıtlamaktadır.

Geniş bir perspektiften ele alındığında, küresel sistemin yükselen gücü, dünyanın ikinci büyük ekonomisi ve Türkiye'nin en büyük üçüncü ticaret ortağı olan Çin ile ilişkilerin stratejik önemi her geçen gün daha fazla büyümektedir. Bu noktada, Türkiye'nin Çin ile ilişkilerinde geçmiş dönemdeki iniş-çıkışlı seyrin aksine, istikrarlı ve ivmelenen bir seyre yönelmesi, kendi çıkarları için uygun görülmektedir. Diğer taraftan, her ne kadar Türkiye, Batı Bloku içerisindeki duruşunu koruyan bir ülke olsa da özellikle son yıllarda uluslararası ilişkilerde dikkat çeken küresel güney ülkelerinin dış politika söylemleriyle benzer görüşlere sahiptir. Türkiye, küresel düzenin daha adil ve eşitlikçi olması, sistemde yer alan aktörlerin tamamına hitap etmesi ve çok kutuplu bir yapıya bürünmesi için ikili ve çok taraflı platformlarda görüşlerini dile getirmektedir. Bu durum, Türkiye'nin Batı tarzı oluşumların yanı sıra alternatif

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, resmi ziyaretleri kapsamında geldiği Çin'in başkenti Pekin'de, Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi ile bir araya geldi. (Murat Gök / AA, 4 Haziran 2024)

oluşumlarda yer alarak kendi dış politika söylemini iletme motivasyonunu beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye, ilan ettiği Yeniden Asya Girişimi paralelinde, sahip olduğu coğrafi konumunun da getirisiyle Asya coğrafyasıyla ikili ve çok taraflı iş birliklerini artırmaya yönelmiş ve bu kapsamda kurulan platformlarda daha fazla yer almaya başlamıştır. Bu platformların önemli paydaşlarından birinin Çin olduğunu belirtmek, iki ülkenin aynı düzlemde bir araya geleceği potansiyel mekanizmaların varlığı açısından faydalıdır. Netice olarak, devasa Asya coğrafyasının iki ucunda bulunan ve en eski medeniyetlerin mirasını taşıyan Çin ve Türkiye'nin tüm bu gelişmeler paralelinde yeni bir patikaya yönlendirdiği ilişkilerin geleceğini öngörmek zor olsa da; küresel, bölgesel ve ikili gelişmelerin gidişatına bağlı olarak içerisinde pek çok avantajı ve potansiyel sinamayı barındırdığını söylemek mümkündür. **1**